מהדורה למורה – תנועת ההשכלה היהודית

- מטרה: תרגול מושגים, ציר זמן, דמויות, סיבה ותוצאה וניתוח מקור ביחידה "תנועת ההשכלה היהודית".
- זמן מומלץ: 40 דקות
- מסלול: רגיל · חט"ב · תיכון
- הפעילות באתר: https://historia-et-hachadasha.sites.tab.bot/yechida-haskala.html

הנחיות להפעלה

- הדף מבוסס על תוכן עמוד היחידה באתר (מושגים, ציר זמן, דמויות, מקורות).
- לוודא: שנות חייו של נפתלי הרץ ויזל 1725–1805
- לוודא: 'הקיצה עמי' של יל"ג – 1863 (פורסם 1866)
- לוודא: 'חינוך נערים' בברלין – 1778
- לוודא: שנות פרסום תרגום מנדלסון 1780–1783

מפתח תשובות

מושגי יסוד

#	תשובה
1	ב – תנועה יהודית שקראה לשלב השכלה כללית ותרבות אירופית בחיים היהודיים.
2	ב – איש תנועת ההשכלה, שלמד גם לימודים כלליים ופעל להפצתם.
3	ג – פירוש עברי לתורה שליווה את תרגום מנדלסון לגרמנית.
4	ב – כתב העת העברי הראשון של המשכילים, שהחל לצאת לאור ב-1783–1784.
5	ד – מונח של ויזל לידע הכללי – מוסר, שפות, מדעים ומקצועות.

השלימו את המושג

#	תשובה
1	חינוך מודרני
2	תחיית העברית
3	מתנגדי ההשכלה
4	מדעי היהדות

#	תשובה
5	פרודוקטיביזציה

דמויות ותפקידן

#	תשובה
1	ג – אבי ההשכלה; תרגום התורה לגרמנית והספר 'ירושלים'
2	ב – משורר ומשכיל; 'דברי שלום ואמת' (1782)
3	א – 'אבי ההשכלה ברוסיה'; 'תעודה בישראל'
4	ד – מחבר הרומן העברי הראשון 'אהבת ציון'
5	ה – משורר ומבקר חברה; 'הקיצה עמי'

ציר זמן

#	תשובה
1	נוסד בית הספר 'חינוך נערים' בברלין
2	נפתלי הרץ ויזל מפרסם את 'דברי שלום ואמת'
3	מנדלסון מפרסם את 'ירושלים'
4	מותו של משה מנדלסון
5	יצחק בער לוינזון מפרסם את 'תעודה בישראל'
6	יהודה לייב גורדון מפרסם את השיר 'הקיצה עמי'

נכון או לא נכון

#	תשובה
1	לא נכון – השנה הנכונה: 1783
2	נכון
3	לא נכון – השנה הנכונה: 1786
4	נכון
5	נכון
6	לא נכון – השנה הנכונה: 1778

סיבה ותוצאה

#	תשובה
1	ב – קמה תנועת ההשכלה בברלין בסוף המאה ה-18
2	ג – תרגום התורה של מנדלסון לגרמנית והפירוש 'ביאור'
3	ה – ויזל פרסם את 'דברי שלום ואמת' והוקמו בתי ספר מודרניים
4	ד – כתב העת 'המאסף', שירה ורומנים עבריים – יסוד לספרות העברית החדשה
5	א – התנגדות חריפה של רבנים ומנהיגי קהילות להשכלה

ניתוח מקור: על חינוך הנערים

#	תשובה
1	תורת האדם – מוסר, דרך ארץ, שפת המדינה, חשבון, טבע ומלאכה; תורת האלוהים – התורה והמצוות שניתנו לישראל.
2	ללמד את הילדים תחילה לימודים כלליים (תורת האדם) ורק אחר כך לימודי קודש; לשלב השכלה כללית בחינוך היהודי.
3	בחינוך המסורתי לימוד התורה היה במרכז ובראש; הקביעה שלימודים כלליים 'קודמים' נתפסה כהורדת מעמד התורה, וחששו שהיא תוביל לעזיבת המסורת ולהתבוללות.

כתיבה – שאלת המפתח

#	תשובה
—	טענה ברורה, שתי דוגמאות נכונות מהיחידה, הסבר הקשר, משפט סיכום.

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

תנועת ההשכלה היהודית – דף תרגול

? שאלת המפתח: כיצד ניסו המשכילים לחבר בין העולם היהודי המסורתי לבין התרבות האירופית המודרנית – ובאיזה מחיר? · מסוף המאה ה-18 ועד סוף המאה ה-19

חלק א' – מושגי יסוד

הקיפו את ההגדרה הנכונה לכל מושג.

1. מה פירוש המושג "השכלה"?

(א) בתי ספר ששילבו לימודי קודש עם חשבון, שפות ומדעים.

(ב) תנועה יהודית שקראה לשלב השכלה כללית ותרבות אירופית בחיים היהודיים.

(ג) כתב העת העברי הראשון של המשכילים, שהחל לצאת לאור ב-1783–1784.

(ד) פירוש עברי לתורה שליווה את תרגום מנדלסון לגרמנית.

2. מה פירוש המושג "משכיל"?

(א) פירוש עברי לתורה שליווה את תרגום מנדלסון לגרמנית.

(ב) איש תנועת ההשכלה, שלמד גם לימודים כלליים ופעל להפצתם.

(ג) כתב העת העברי הראשון של המשכילים, שהחל לצאת לאור ב-1783–1784.

(ד) חקר תולדות היהודים, ספרותם ומסורתם בשיטות מחקר מודרניות.

3. מה פירוש המושג "ה'ביאור'"?

(א) רבנים ומנהיגי קהילות שחששו שההשכלה תפגע במסורת ותוביל להתבוללות.

(ב) בתי ספר ששילבו לימודי קודש עם חשבון, שפות ומדעים.

(ג) פירוש עברי לתורה שליווה את תרגום מנדלסון לגרמנית.

(ד) כתב העת העברי הראשון של המשכילים, שהחל לצאת לאור ב-1783–1784.

4. מה פירוש המושג "'המאסף'"?

(א) רבנים ומנהיגי קהילות שחששו שההשכלה תפגע במסורת ותוביל להתבוללות.

(ב) כתב העת העברי הראשון של המשכילים, שהחל לצאת לאור ב-1783–1784.

(ג) חידוש השימוש בעברית ככלי לספרות, לשירה ולעיתונות.

(ד) הקריאה של המשכילים לעבור לעיסוקים 'יצרניים' כמו מלאכה וחקלאות.

5. מה פירוש המושג "תורת האדם"?

א) בתי ספר ששילבו לימודי קודש עם חשבון, שפות ומדעים.

ב) פירוש עברי לתורה שליווה את תרגום מנדלסון לגרמנית.

ג) חידוש השימוש בעברית ככלי לספרות, לשירה ולעיתונות.

ד) מונח של ויזל לידע הכללי – מוסר, שפות, מדעים ומקצועות.

חלק ב' – השלימו את המושג

כתבו על הקו את המושג המתאים להגדרה. בחרו מתוך: תחיית העברית / מדעי היהדות / מתנגדי ההשכלה / חינוך מודרני / פרודוקטיביזציה

1. בתי ספר ששילבו לימודי קודש עם חשבון, שפות ומדעים. ← _____

2. חידוש השימוש בעברית ככלי לספרות, לשירה ולעיתונות. ← _____

3. רבנים ומנהיגי קהילות שחששו שההשכלה תפגע במסורת ותוביל להתבוללות. ← _____

4. חקר תולדות היהודים, ספרותם ומסורתם בשיטות מחקר מודרניות. ← _____

5. הקריאה של המשכילים לעבור לעיסוקים 'יצרניים' כמו מלאכה וחקלאות. ← _____

חלק ג' – דמויות ותפקידן

כתבו ליד כל דמות את האות של התיאור המתאים.

#		אות	
1	משה מנדלסון (1729–1786)	_____	א. 'אבי ההשכלה ברוסיה'; 'תעודה בישראל'
2	נפתלי הרץ ויזל (1725–1805)	_____	ב. משורר ומשכיל; 'דברי שלום ואמת' (1782)
3	יצחק בער לוינזון (1788–1860)	_____	ג. אבי ההשכלה; תרגום התורה לגרמנית והספר 'ירושלים'
4	אברהם מאפו (1808–1867)	_____	ד. מחבר הרומן העברי הראשון 'אהבת ציון'
5	יהודה לייב גורדון (יל"ג) (1830–1892)	_____	ה. משורר ומבקר חברה; 'הקיצה עמי'

חלק ד' – ציר זמן

מספרו את האירועים מ-1 (המוקדם ביותר) עד 6 (המאוחר ביותר).

מספר	שלב
____	יהודה לייב גורדון מפרסם את השיר 'הקיצה עמי'
____	מותו של משה מנדלסון
____	יצחק בער לוינזון מפרסם את 'תעודה בישראל'
____	מנדלסון מפרסם את 'ירושלים'
____	נפתלי הרץ ויזל מפרסם את 'דברי שלום ואמת'
____	נוסד בית הספר 'חינוך נערים' בברלין

חלק ה' – נכון או לא נכון

סמנו נכון או לא נכון. תקנו במחברת כל משפט לא נכון.

#	משפט	נכון	לא נכון
1	בשנת 1828: מנדלסון מפרסם את 'ירושלים'.	◯	◯
2	המשכילים רצו ללמוד גם מדע ושפות.	◯	◯
3	בשנת 1828: מותו של משה מנדלסון.	◯	◯
4	ההשכלה הייתה תנועה של יהודים.	◯	◯
5	משה מנדלסון היה מנהיג חשוב של ההשכלה.	◯	◯
6	בשנת 1786: נוסד בית הספר 'חינוך נערים' בברלין.	◯	◯

חלק ו' – סיבה ותוצאה

התאימו לכל סיבה את התוצאה שלה.

#		אות	
1	השפעת הנאורות האירופית והמפגש של יהודי ברלין עם התרבות הגרמנית	____	א. התנגדות חריפה של רבנים ומנהיגי קהילות להשכלה
2	הרצון לקרב יהודים לשפה ולתרבות הגרמנית	____	ב. קמה תנועת ההשכלה בברלין בסוף המאה ה-18
3	'כתב הסובלנות' (1782) עודד חינוך כללי ליהודים	____	ג. תרגום התורה של מנדלסון לגרמנית והפירוש 'ביאור'

#		אות	
4	המשכילים ביקשו לחדש את העברית ככלי תרבות	____	ד. כתב העת 'המאסף', שירה ורומנים עבריים – יסוד לספרות העברית החדשה
5	חשש מפגיעה במסורת ומהתבוללות	____	ה. ויזל פרסם את 'דברי שלום ואמת' והוקמו בתי ספר מודרניים

חלק ז' – ניתוח מקור: על חינוך הנערים

קראו את המקור וענו על השאלות. על פי רעיונותיו של נפתלי הרץ ויזל: יש שתי תורות. האחת – תורת האדם: דרך ארץ, מוסר, ידיעת שפת המדינה, חשבון, טבע ומלאכה. השנייה – תורת האלוהים, שניתנה לישראל. תורת האדם קודמת בזמן, כי בה יבין הנער את העולם שסביבו ואת חובותיו כלפי כל אדם. מי שלמד רק את תורת האלוהים ואינו יודע את תורת האדם – אינו מועיל לא לעצמו ולא לחברה. לכן ראוי ללמד את הילדים תחילה את הלימודים הכלליים, ואחר כך את התורה.

1. מהן שתי ה'תורות' שמזכיר המקור, ומה כוללת כל אחת?

2. מה ההצעה החינוכית של הכותב?

3. הסבירו מדוע רעיון זה עורר התנגדות חריפה של רבנים בתקופה.

חלק ח' – כתיבה – שאלת המפתח

כיצד ניסו המשכילים לחבר בין העולם היהודי המסורתי לבין התרבות האירופית המודרנית – ובאיזה מחיר? כתבו פסקה של 6–8 שורות.

- פתחו במשפט טענה ברור.

- הביאו שתי דוגמאות מהיחידה (מושג, אירוע או דמות).
- סיימו במשפט סיכום.

כרטיס יציאה

מושג אחד מהיחידה שאני יכול/ה להסביר לחבר/ה:

אירוע אחד מציר הזמן והשנה שלו:

שאלה שעדיין יש לי על "תנועת ההשכלה היהודית":